

I

LA TARDA DEL 9 D'AGOST DEL 1936, a la tribuna de l'Estadi Olímpic de Berlín guarnida de banderes nazis i custodiada per dotzenes de SS amb uniformes negres, davant de noranta-cinc mil persones que es preparaven per saludar, braç aixecat, l'himne alemany, Josep Pla li va ventar una bufetada a Adolf Hitler.

L'estrany esdeveniment, és clar, no va transcendir mai a l'opinió pública. Només se'n van assabentar, a més de Pla i el mateix Hitler, les persones que eren a tocar de l'escenari dels fets. Ho van viure de prop els més directes col·laboradors del Führer, que seien al seu costat: el cap de les SS i la Gestapo, Heinrich Himmler, el ministre de Propaganda, Joseph Goebbels, i l'organitzador dels Jocs Olímpics, Rudolf Hess. També ho van presenciar les persones que, ignorant o no els plans de l'escriptor, havien ajudat Josep Pla a arribar a pocs metres del dictador nazi: l'arqueòleg ocultista Otto Rahn i l'espantant cineasta Leni Riefenstahl. I, és clar, la dotzena de guardaespalles de les SS que, després de la bufetada, van atonyinar Pla de valent i el van interrogar en una masmorra del soterrani de l'estadi.

Tot va passar molt de pressa, en a penes mig minut. El públic que omplia de gom a gom l'estadi i els periodistes situats a la tribuna de premsa, just al davant de la presiden-

cial, només van notar un mínim tumult i algunes correddisses. A l'entorn de Hitler, tot va recuperar de seguit el seu aspecte normal i ningú, ni tan sols els periodistes d'esquerra que buscaven informacions exclusives que fessin encara més palesa la deriva totalitària de l'Alemanya nazi, no hi van donar cap importància. Ni *Le Figaro* ni *The Times* ni *La Publicitat* ni el *Corriere della Sera* no es van fer ressò de l'incident. Josep Pla va ser alliberat al cap d'un parell d'hores i, amb un ull de vellut, el llavi superior trencat, dues dents petades per un cop de culata i una constel·lació de blaus als braços i l'esquena, va tornar l'endemà en tren cap a Barcelona.

Tot i que no era a la tribuna, jo també ho vaig veure tot. Havia comprat una localitat de general i, com que sabia el que barrinava Pla, guaitava amb atenció, a través d'uns binocles. Vaig seguir amb detall i delectació aquell mig minut que va culminar amb la bufetada de Josep Pla a Adolf Hitler, i en tinc la imatge gravada a la memòria, tan nítida com si n'hagués fet una fotografia.

Veig els ulls esbatanats i esglaiats del Führer, el seu bigotet arronsat, els pòmuls marcats, els narius anhelosos i els punys crispats. I la mà de Pla sobre la galta de Hitler —aquella mà pàl·lida d'un escriptor mesquí i covard que semblava no saber fer altra cosa que agafar una ploma i escriure línies i línies de prosa càustica i eficaç. Una mà ampla de dits gruixuts, mà de pagès de l'Empordà, que, a penes uns instants, va esdevenir un símbol de rebel·lió, revenja, honor i heroisme.

Aquesta és la fotografia. La imatge. El punt culminant de l'aventura.

I COM VAIG ARRIBAR A SER-NE TESTIMONI? Què hi feia jo, en una localitat de l'Estadi Olímpic de Berlín, guaitant a través d'uns prismàtics? Responc: m'hi havia portar un cas, complicat i estrambòtic, en el qual treballava com a detectiu.

Em presento: em dic Clara Capell i, el 1936, era la primera i única dona a exercir de detectiu privat a Barcelona. Vaig néixer el 1910, en el si d'una família benestant, vaig estudiar fins als divuit anys a les carmelites de Sarrià i el 1928, després de moltes discussions amb el carca del meu pare i amb la bleada de ma mare, vaig aconseguir matricular-me a la facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. Vaig ser una de les tres dones, entre cent vuitanta-set estudiants, que es van llicenciar a la promoció del 1933.

Ja amb el títol a la butxaca, vaig intentar treballar com a passant en diversos despatxos d'advocats, registradors i notaris, però només em volien com a mecanògrafa. Vaig intentar-ho també amb el periodisme, però *La Vanguardia* i *La Publicitat* només m'acceptaven com a secretària. Vaig presentar candidatura per entrar a la policia, però el masclisme insondable dels caps policials va bastar per rebutjar catorze sol·licituds seguides. No era fàcil, ser dona i espavilada a la Barcelona d'aquella època. Eren temps difícils per a l'alliberament femení. Poca broma:

les dones només havíem assolit el dret de vot el 1932, enmig de queixes sorolloses i befes demencials de la dreta espanyola que, quan s'ho proposa (i és sovint), sol ser ben bé cavernícola.

Un dia, Rafel Montanyès, amic i periodista de *La Vanguardia*, em va llençar un suggeriment.

—Per què no estudies Criminologia? Està en boga, a París.

—Ho dius per les novel·les de Simenon?

—Justa.

M'agradaven els casos del comissari Maigret, de manera que dit i fet: vaig marxar a París l'estiu del 1934 i vaig tornar al cap d'un any, amb el títol de criminòloga a la butxaca. Aquesta vegada, però, ja no em vaig molestar a pidolar per una feina digna. Li vaig manllevar diners al pare, vaig llogar un piset i em vaig establir com a detectiu privada independent, agosarada i lliure com el vent. A la portalada del número 17 del carrer Bergara hi vaig collar una placa de coure que deia: "Agència Lux. Detectius Privats. Clara Capell, llicenciada en Criminologia." I no vaig trigar a aconseguir una certa clientela, sobretot en una de les especialitats menys apreciades però més lucratives de l'ofici: la d'ensumabraguetes que treu a la llum els *meublés* preferits dels bons burgesos de Barcelona i les banyes incommensurables de dones beates.

EL CAS QUE VULL NARRAR VA COMENÇAR el dia 13 de juliol del 1936, gairebé un mes abans dels fets de l'Estadi Olímpic de Berlín. Em vaig llevar tard i, mentre esmorzava, vaig escoltar a la ràdio que el diputat monàrquic José Calvo Sotelo havia estat assassinat a Madrid: el crim iniciava el sinistre compte enrere que culminaria amb l'esclat de la guerra civil, el 18 de juliol.

El rellotge de la paret marcava les deu i cinc del matí i, després del butlletí de notícies, un esdeveniment inesperat va interrompre el meu sobirà avorriment de detectiu desocupada: el timbre va dringar.

Vaig obrir i em vaig trobar, plantada al llindar, una dona jove, bella i ben vestida.

—La senyora Clara Capell? —va dir.

—Senyoreta —vaig respondre—. Sí, soc jo.

Em va mirar de fit a fit, amb un pèl de desconfiança. Probablement havia esperat trobar-se amb una senyorassa d'edat, corpulenta, lletja i amb ulleres amb muntura de carei. No era el cas: el 1936, jo tenia vint-i-sis anys, més o menys la mateixa edat que la meva clienta.

—Vostè és la detectiu privada? —va insistir.

—Sí, passi, si us plau.

La vaig guiar pel passadís cap al despatx. Vaig seure rere la taula i la vaig convidar a acomodar-se en una butaca.

—Vostè dirà, senyoreta...

Ella va notar l'entonació i va deixar deliberadament buit l'espai sobre els punts suspensius. Em va dir:

—És un afer delicat. I em cal molta... discreció.

—Soc investigadora privada —vaig respondre—. La discreció és la base de la meva feina. De què es tracta?

Va dubtar i va mirar a una banda i una altra, com si temés que hi hagués un espia o un periodista amagats sota la catifa o entaforats en un calaix de l'escriptori.

—Es tracta del meu promès...

—Entesos.

—Fa cinc anys que ens coneixem. I les nostres famílies també. L'hi dic perquè no cregui que és cap caprici meu. És una relació molt seriosa.

Els casos de banyes eren la meva especialitat, per un motiu: les dones troben menys violent haver d'expressar el seu temor a la infidelitat davant d'una altra dona. Tenen raó: als detectius mascles sempre se'ls escapa una mitja rialla irònica i se'ls endevina el pensament: “¡Ah! ¡Quina enveja! Si pogués, jo faria exactament el mateix.”

Em vaig repenjar a la poltrona i vaig preguntar:

—Quina edat té, el seu promès?

—Quaranta-dos anys.

En resum: el promès cràpula i la promesa bleda de bona família. El promès que se salta les seves promeses sempre que vol i la promesa que compleix les seves pacientment, a casa, fent ganxet, escoltant la ràdio i voltada d'una mare histèrica i algunes tietes beates.

—El cas és que... Sospito... Una amiga em va dir...

Els dubtes la feien patir i, de rebot, m'ennuegaven a mi. De manera que vaig completar la frase.

—Creu que el seu promès es veu amb una altra dona.

—Sí, exacte.

Es va enrojolar amb tanta violència que les seves orelles semblaven els semàfors de la Rambla amb plaça Catalunya. Sí: coneixia el prototipus de personatge. La típica noieta de bona família de Barcelona, pàmfila i ingènua com ella sola, producte de molts anys de malbaratament de temps i diners en col·legis de monges. M'era familiar: el noranta per cent de les meves excompanyes d'estudi eren iguals. Només ens n'escapàvem jo i les poques amigues que havien anat a la universitat o treballaven com a secretàries o infermeres.

—Entesos —vaig respondre, somrient—. Em pot explicar què en sap, de l'altra?

—Es tracta d'una dona francesa. Algunes companyes els han vistos plegats. Ella es diu Yvonne Martial.

—En quin cabaret treballa?

La dona es va enrojolar altre cop i va fer un posat digne.

—No és el que vostè pensa, senyoreta Capell. No és una típica *cocotte* de cabaret. I no pensi que soc tan cànvida. Sé el que fan els homes de l'edat del meu promès. Sé en quins ambients es mouen a les nits, i encara més els que fan la seva feina...

—A què es dedica?

—Al teatre.

—És actor?

—No, autor.

—Ah! Un d'aquell bohemis que...

La frase hauria hagut de continuar: “que tenen la mà foradada, són tota la vida uns morts de gana i acaben els seus dies alcoholitzats en un carreró del Xino”. Per sort em vaig reprimir a temps, perquè la dona va tallar:

—És en Josep Maria de Sagarra.

“Uau!”, vaig pensar. El cas prometia ser menys ensopit del que havia temut inicialment. Sagarra era el príncep dels poetes i els dramaturgs de Barcelona, l'autor de revistes musicals com *Yes-yes* o *Oui-oui*, o de comèdies com *La Llúcia i la Ramoneta*, *La corona d'espines* o la més recent *La cançó de*

la filla del marxant, que jo mateixa havia vist, a penes un mes enrere, al teatre Espanyol.

—Entesos: l'altra no canta ni balla en cap cabaret. Què és, doncs? Actriu? Vull dir, de les de debò?

—No. És una mena de... com ho diria? Activista política. Coneix l'Olimpíada Popular?

—Sí, és clar. S'inaugura en una setmana, oi?

—Justa. Doncs sabrà que han vingut molts estrangers per col·laborar en l'organització de l'esdeveniment, que ha de fer de contrapès als Jocs Olímpics de Berlín, que seran en mans de Hitler. Han vingut centenars de socialistes i comunistes, sobretot francesos, entre ells Yvonne Martial.

—I el seu promès, el senyor Sagarra, què hi té a veure, amb l'Olimpíada?

—De debò no ho sap?

—Doncs no.

—N'ha escrit l'himne. L'himne olímpic que es cantarà a la cerimònia inaugural, el dia 19 de juliol —la dona, orgullosa, va remenar la seva bossa i em va passar un retall de diari—. Miri, és aquest.

Vaig mirar el poema per sobre i vaig demanar:

—I on és, la seu del Comitè Organitzador de l'Olimpíada Popular?

—A l'estadi de Montjuïc. Però la majoria dels voluntaris treballen en una casa a la rambla de Santa Mònica. Al número 25, si ho vol saber.

—Entesos. Per començar amb el cas, em caldran algunes dades més. La primera: l'adreça del seu promès.

—És necessari?

—L'hauré de seguir discretament. I no puc fer-ho si no sé on viu.

—No li farà falta —va replicar—. El trobarà a la rambla de Santa Mònica, papallonejant tot el sant dia al voltant d'Yvonne Martial.

—Entesos. I les seves dades, senyoreta?

Va escriure en una llibreta i va arrencar el full. Hi deia: “Mercè Devesa, passeig de Sant Joan, 43, segon pis.”

—Em caldrà un telèfon —vaig afegir.

—No l’hi donaré —va respondre Mercè Devesa—. Li repeteixo que aquest és un afer molt confidencial. Visc amb els meus pares i no vull que vingui a casa ni que truqui. En cap cas. Ja em posaré jo en contacte amb vostè.

—Com vulgui, senyoreta Devesa.

La vaig acompanyar a la porta i la vaig acomiadar amb obsequiositat exagerada.

Vaig seure rere la taula del despatx, vaig encendre un cigarret, vaig trucar a *La Vanguardia* i vaig demanar per l’amic Rafel Muntanyès, de la secció de policials, tribunals i fets diversos. Després de les salutacions i les bromes de rigor, li vaig dir:

—Necessito saber on viu Josep Maria de Sagarra.

—Ara et dediques a escriure versos?

—No. És per un cas.

—Amb Sagarra? Et divertiràs.

—Vols dir?

—I tant. El món dels lletraferits és còmic. Ells pensen que fan tragèdia elevada però, en realitat, la seva vida no arriba ni a una farsa tipus *Commedia dell’Arte*.

—Ja. Poetes en el paper d’Arlequí, el criat babau.

Vaig rebre la informació un quart d’hora més tard. Sagarra vivia oficialment a casa dels seus pares, però tenia llogada allò que els francesos anomenen una *garçonnière* al carrer Urgell. Una *garçonnière* per als vicis inconfessats d’aquell *garçon* de només quaranta-dos anys que era l’autor d’*El comte Arnau*.

Vaig penjar l’auricular i vaig badallar. No creia que aquell cas donés per res més, fora d’un parell d’anècdotes picants i algunes xafarderies del món del teatre barceloní. Aquell matí del 13 de juliol del 1936, res no indicava que estava a punt de començar un cas rocambolesc que, al cap d’un mes, em

duria davant la tribuna d'Adolf Hitler a Berlín, després de seguir moltes pistes entre articles de Josep Pla, llibres sobre el Sant Graal, converses amb espies nazis, amors romàntics i malaurats, bordells atapeïts d'agents de les SS, herois de l'Olimpíada, jueus fugitius i polis malcarats, i tot plegat adequadament amanit i salpebrat amb sis cadàvers.

EM VAIG MIRAR EL RETALL DE DIARI de Mercè Devesa. Era de *La Publicitat* i duia per títol: “Josep Maria de Sagarra posa lletra a l’himne olímpic compost per l’alemany Hans Eysler.” Després d’algunes explicacions sobre l’estrena de l’himne, prevista pel 19 de juliol, el diari reproduïa el poema. Començava així:

No és per odi, no és per guerra
 que venim a lluitar de cada terra;
 sota el cel blau
 l’únic mot que ens escau
 és un crit d’alegria: la pau.

Després d’una colla de rimes cursis i d’imatges més vistes que les caricatures del *Patufet*, el poema acabava així:

Contra els baixos crits innobles
 aixequem cap al cel les nostres mans!
 Vibrin els cants
 perquè es tornin més grans
 i més lliures els pobles!

Tot plegat, com sempre, retòrica enfarfegada, idealista i buida. Perquè, a la cua de l’article, hi havia una referència a l’actitud hostil d’amplis sectors espanyols davant una Olimpíada que comptava amb la participació separada d’esportistes

d'Espanya, Catalunya, Euskadi i Galícia. *La Publicitat* recollia unes declaracions al diari *As* del president del Real Madrid, Rafael Sánchez Guerra. Deia: “Fora absurd que, en una eliminatòria internacional, Espanya s’hagués d’enfrontar amb Euskadi o Catalunya.”

Em resultaria més còmode treure el nas a les oficines del Comitè Organitzador de l’Olimpíada si tenia una bona excusa, i me la vaig empescar de seguida. Un expretendent meu, el metge Salvador Querol, hi col·laborava. Vaig buscar el telèfon de la rambla de Santa Mònica i vaig demanar per ell. Una veu femenina i molt coqueta em va respondre, des de la centraleta:

—El senyor Querol només ve a les tardes. Truqui a partir de les cinc.

Després em vaig assabentar que la propietària de la veu coqueta era una rossa tenyida anomenada Teresa Batlle.

M’hi vaig deixar caure a quarts de sis. Els locals ocupaven la planta baixa i dos pisos. A banda i banda de la portalada hi havia dos grans cartells de l’Olimpíada Popular, amb textos en castellà, francès, anglès i alemany. El dibuix mostrava tres atletes que subjectaven una bandera: un amb la pell vermella, un altre groga i un altre marró. Exactament la mena de propaganda antiracista que situava l’esdeveniment de Barcelona en les seves precises coordenades geopolítiques: un invent destinat a fer empenyar Adolf Hitler, que havia d’inaugurar els Jocs Olímpics de Berlín el dia 1 d’agost.

Només entrar es notava l’ambient cosmopolita. S’hi sentia parlar sobretot en francès, però també en anglès, alemany, holandès, italià i el rus dels inevitables agents bolxevics. Si en algun moment de la història ha tingut sentit aquella consigna d’“antifeixistes de tots els països, uniu-vos”, era en aquell local i entre aquells joves entusiastes molts dels quals, poc després, s’allistarien voluntaris a les Brigades Internacionals.

Vaig pujar al primer pis i de seguida vaig localitzar Josep Maria de Sagarra, a qui coneixia per les fotos dels diaris. Era

un tipus alt i elegant, que portava un vestit blau fosc amb ratlletes, amb un clavell blanc al trau de la solapa. El que més em va impressionar d'ell va ser el crani: era allargat i una mica punxegut, com un obús, cobert del borriçol esclarissat d'una calvície avançada. Ignoro si al seu cervell hi havia qualitat de neurones però, per la mida, segur que n'hi havia quantitat. I de la classe de neurones especialitzades a versificar, perquè a Barcelona era gairebé llegendària la seva capacitat per inventar versos satírics.

Ets fresca com una rosa,
més puta que les gallines
i pesada com la prosa
de don Pere Coromines.

Tenia el do de la paraula, enraonava gairebé en vers, era brillant, era divertit, era ric, i era el dandi més famosos i admirat de la ciutat. Del reguitzell d'epítets se'n deduia un altre menys afalagador: era un cregut insofrible que es passejava entre les taules com un paó amb totes les plomes estarrufades.

La recepcionista rossa i coqueta, Teresa Batlle, em va presentar l'Enric Milà, el cap de l'oficina. Després d'una breu conversa, Milà em va acompanyar a la cofurna del meu amic Salvador Querol. En veure'l, va exclamar:

—Noi: tens una visita la mar de guapa.

I se'n va anar rient, deixant-me cara a cara amb un Querol vermell com una criatura de catorze anys, tot i que era corpulent com un armari raconer, guapot, bru, un xic tímid i metge brillant, seriós i metòdic. Encara desconcertat, Querol em va guiar a un petit despatxet des d'on coordinava, com a voluntari, alguns assumptes sanitaris en relació amb l'Olimpíada.

—Què et porta per aquí, Clara? —em va dir.

—No res. He pensat xafardejar com ho porteu, ara que només falta una setmana per a la inauguració.

El Salvador Querol s'ho va empassar i em va atacar amb un rotllo que només vaig escoltar a mitges, perquè jo seguia pendent d'observar les evolucions de Sagarra.

Aquesta obra ha estat guardonada amb el XXIX Premi Ferran Canyameres de Novel·la, 2020, convocat per la delegació d'Òmnium Cultural de Terrassa i l'Ajuntament de Terrassa. El jurat estava format per Montserrat Espallargas, Montserrat Beltran, Ramon Bosch, Sebastià Bennasar, Vicenç Villatoro i Anna Carol (secretària).

Director de la col·lecció: Sebastià Bennasar

© Francesc Puigpelat Valls, 2020

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S.L, 2021

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: abril de 2021

ISBN: 978-84-1303-255-9

DL: L 172-2021

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S.L

www.bobala.cat

— imprès a **lleida** —

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.